

Het Minnaertportret

In 1963 ging Marcel Minnaert met emeritaat. Ter gelegenheid hiervan werd door Pieter Defesche een portret geschilderd. Inmiddels hangt het in Minnaerts eigen collegezaal op Sonnenborgh, maar daarvoor heeft het op diverse plekken in Utrecht gehangen. Rob Rutten

Op 12 februari 1963 werd Minnaert zeventig en ging hij verplicht met emeritaat. Hij maakte zijn college *Sterrenstelsel* nog af; ik volgde dat als tweedejaars te midden van een honderdtal eerste- en tweedejaars met een handvol meisjes op de eerste rij (allemaal berokt, wij in colbert en stropdas, alleen leden van de opkomende studentenvakbeweging in truien en sandalen). Het vond plaats in de grote collegezaal van het Fysisch Laboratorium aan de Utrechtse Bijlhouwerstraat, net als Sonnenborgh een door Buijs Ballot geïnstigeerd gebouw. Het jaar ervoor gaf Minnaert *Planetenstelsel*, samen een gedegen overzicht van de hele sterrenkunde. Veel boldriehoeken passeerden de revue (hij kalligrafeerde volmaakte cirkels op het bord), maar ook zonnefysica, sterevolutie en melkwegstelsels. In prachtig taalgebruik; ik begin nog graag lezingen met “Vooreerst beschouwen wij de zon”. Dezelfde studenten volgden verdeeld in groepen één avond per week Minnaerts befaamde sterrenkundepracticum in een grote zaal in een van de herenhuizen op het Servaasbolwerk, die intussen bij de Sterrewacht hoorden. Als het helder was, waren we met kleine kijkers op pilaren te vinden op het dak van het hoofdgebouw en langs de omloop boven de singel. Dan demonstreerde Minnaert de meridiaankijker. Om beurten klokten we een doorgang en je kwam niet voor middernacht weg.

Afscheid

In augustus 1963 werd een groot afscheidssymposium georganiseerd door zijn opvolger Kees de Jager.

Natuurlijk kwam er een album *amicorum*, maar er zou ook een portret geschilderd worden. De commissie (lector Aad Fokker, promovendi Kees Zwaan en Hans Heintze) wist dat dat niet makkelijk zou worden: Minnaert tekende en aquarelleerde zelf, had een uitgesproken smaak en was gewend zijn eigen opinie te volgen. Oriëntatie bij schilder Kees Verwey viel verkeerd; toen vond Zwaan de ‘Amsterdamse Limburger’ Pieter Defesche (Maastricht, 1921-1989) die al een tiental jaren niet meer figuratief had geschilderd, maar dit een boeiende uitdaging vond. Hij maakte veel schetsen onder vergaderingen en colleges en koos uiteindelijk voor een ingetogen Minnaert met een woeste wereld als achtergrond en een uitsnede zonder voeten om het hoofd groter te maken. Het werd een schitterend levensecht portret, ‘alsof hij zo uit de lijst gaat stappen’.

Het kwam af in oktober 1963 en zou samen met het album *amicorum* worden aangeboden, maar inmiddels was Minnaerts oudste zoon Koen dramatisch verdwenen, zijn lichaam werd pas in januari gevonden. Later kreeg het schilderij een prominente plek boven de antieke schoorsteenmantel in de fraaie conferentiezaal op het Servaasbolwerk, de verkleinde practicumzaal nadat het practicum begin 1964 was vertrokken naar Transitorium I van architect Wouda op de Uithof. Dit gebouw had een speciale toren met platform voor de kijkertjes. In die tijd was het rondom het gebouw nog aardedonker; wij assistenten mochten de portier ook de straatverlichting laten doven. Het ophangen van het schilderij gebeurde op een door Chriet Titulaer geor-

ganiseerde feestavond in juni 1966; Minnaert was op reis maar had een toespraak opgenomen. Hoogtepunt was het door Vincent Icke geregiseerde studentencabaret, een roemrijke traditie van de Utrechtse sterrenkunde in die tijd.

Verhuizingen

Eind 1987 verhuisde de vakgroep Sterrenkunde naar het Laboratorium voor Experimentele Fysica in de Uithof. Omdat ook het IMOU (nu IMAU) er huisde, stelde ik voor het te hernoemen in ‘Buijs Ballot gebouw’. Subfaculteitsdirecteur Piet Zeegers (de machthebber, de decaan was toen meer voor de sier) stemde daarmee in, maar dan wel als ‘laboratorium’, ook al stond er geen enkele laboratoriumopstelling meer – de zijne voor vlamspectroscopie had plaatsgemaakt voor ons. Recentelijk heeft de universiteit van dat laboratorium toch maar gebouw gemaakt.

Het was ook mijn voorstel het schilderij mee te nemen: Sonnenborgh werd grotendeels overgenomen door sociologen en die vertrouwden we het niet toe. Het kwam te hangen in een collegezaal (de Minnaertzaal) op de zevende etage, toen nog geheel van sterrenkunde. Ik heb er altijd met veel genoegen naar gewezen als ik college gaf over door Minnaert geïntroduceerde spectroscopische begrippen (equivalente breedte, groeikromme) en dat deden mijn studenten ook in hun verplichte spreekbeurten over onderwerpen uit ‘t Vrije Veld. In latere jaren werd de vakgroep sterrenkunde stelselmatig verkleind tot de halve etage, maar de collegezaal bleef. Naderhand was het ook mijn schuld dat het schilderij in januari 1998 ver-

huisde naar het nieuwe Minnaertgebouw dat onder leiding van Piet Zeegers als 'bouwheer' tot stand was gekomen. Het leek mij dat het daar beter paste en ook vond ik dat het bij ons wat te riskant hing – ik had er iemand tegenaan zien leunen bij een borrel en ik moet bekennen dat ik bij krijtjes naar studenten gooien (college oude stijl) ook Minnaert een keer geraakt had. Tot mijn ontsteltenis hing Zeegers het echter op een afschuwelijke plek: de gang vanuit de kantine langs de keuken waar je je blad met vuile vaat moest deponeren. De reden bleek gevreesd misnoegen van architect Willem-Jan Neutelings, door Zeegers verkozen boven Herman Hertzberger. Neutelings had gesteld dat hij een “waardig monument voor Minnaert zou scheppen, inhoudsvoller dan het obligate portret”. Hij verbood ook de gebruikers iets aan hun muren te hangen en lag dwars in allerlei aanpassingen, ook toen zijn in de centrale hal aangebrachte vijver niet werkte (niet waterdicht). Zeegers heeft toen wel op mijn verzoek een plaat perspex voor het schilderij laten plaatsen om te voorkomen dat er bladen met vaat of maaltijden tegenaan zouden kwakken. Hij vergoelijkte de locatie met een uitspraak van Minnaerts zoon Boudewijn dat het nu leek alsof zijn vader de machinist was van de rij treincoupés erachter.

Ontvoering

Jaar in, jaar uit heb ik me geërgerd aan die locatie en ik heb dat ook nooit onder stoelen of banken gestoken. Groot was mijn vreugde toen het schilderij in januari 2006 werd ontvoerd door het Minnaert bevrijdingsfront, uiteindelijk leidend tot een compromis waarin vakgroepsvoorzitter Henny Lamers, fotograaf Evert Landré en ik een nieuwe locatie mochten bepalen: de plaats die ik oorspronkelijk al had voorgesteld, onbereikbaar hoog op de muur boven het onderwijsbureau. Het gebouwbeheer trok zich inmiddels niets meer van Neutelings aan. Een jaar later promoveerde Jorrit Leenaarts in de zonnephysica; toen ik in mijn felicitatiespeech opmerkte dat hij zich ook verdienstelijk had gemaakt in het Minnaert bevrijdingsfront, merkte commissievoorzitter Henrik Rudolph, decaan tijdens de ontvoering, zuur op dat, als hij zo-even bij de vergadering daarvan had geweten,

Minnaert geschilderd door Pieter Defesche. Hij is uitzonderlijk goed getroffen: precies zo zag ik hem twee jaar college geven. De ernstige blik, ook controlerend of de toehoorder nog bij de les is, de uitstraling van ernst en integriteit, het schrift met notities in de hand en een mooie achtergrond die mij aan Sonnenborgh doet denken. Foto: Pieter van Dorp van Vliet.

Jorrit zijn cum laude niet zou hebben gekregen (Jorrit is nu hoogleraar in Stockholm en wordt er directeur). Ten slotte was er de reïncarnatie van het Minnaert bevrijdingsfront op de dag dat het Sterrenkundig Instituut Utrecht werd ontruimd, na de onbegrijpelijke plotselinge opheffing van de Utrechtse sterrenkunde en daarmee de Nederlandse zonnephysica, Minnaerts vak nota bene en uniek in Nederland (een dozijn zonnephysici uit de befaamde Utrechtse school werkt in het buitenland). Wederom werd het schilderij ontvoerd en wederom werd ik voor onderhandelingen uitgenodigd. Uiteindelijk, na gesteggel “Minnaert hoort in het Minnaert”, stemde departementshoofd Jaap Dijkhuis ermee in dat het schilderij definitief naar Sonnenborgh, inmiddels museum, zou gaan. Het werd overhandigd op het officiële afscheid van de Utrechtse sterrenkunde in de bomvolle Utrechtse aula op 4 april 2012.

Sindsdien hangt het waar het thuishoort: in Minnaerts eigen collegezaal op Sonnenborgh.

Noot

- 1 Scans van Minnaerts gestencilde college- en practicumdictaten staan op mijn website (www.staff.science.uu.nl/~rutte101/node19.html). Ook staan er portretfoto's gemaakt door Hans Nieuwenhuijzen in die tijd, van het afscheidssymposium in 1963 en van de afscheidsavond in 2012.